

برنامه‌ریزی راه‌بردی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد با استفاده از مدل SWOT

محمد رضای رضایی* - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه یزد، m_re84@yahoo.com
سید مصطفی حسینی - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس
هادی حکیمی - دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۲/۱۲ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۶/۱۵

چکیده

بافت‌های تاریخی جزئی از سرمایه‌های فرهنگی ایران هستند و حکم اندوخته‌هایی متراکم را دارند. این بافت‌ها همراه با گنجینه‌هایی از خاطرات اجتماعی، شیوه‌های اندیشیدن و زیستن گذشتگان، در گذر زمان در برابر وقوع حوادث و بحران‌ها به ویژه بحران‌ها و بلایای طبیعی مانند زلزله بسیار ناپایدار و آسیب‌پذیر گشته‌اند. از این رو توجه به مسئله‌ی مدیریت بحران و شناخت و آگاهی از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید مدیریت بحران در این بافت‌ها دارای ضرورتی ویژه است. در این پژوهش با استفاده از مدل SWOT به بررسی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید پیش‌روی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد پرداخته شده، و راهبردهایی جهت مدیریت بهینه و سریع بحران در این بافت، ارائه گردیده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که توجه به مسئله‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد به واسطه‌ی فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی همچون زندان اسکندر، مسجد جامع و غیره باید همواره به عنوان یکی از بزرگ‌ترین مسائل آن مطرح باشد. به طوری که کم‌توجهی و بی‌توجهی به آن می‌تواند ضمن ایجاد خسارات به آثار و ابنیه‌ی تاریخی صدمات و آسیب‌های جسمی و جانی فراوانی را در هنگام وقوع بحران‌هایی همچون زلزله به ساکنین بافت وارد سازد.

واژه‌های کلیدی: مدیریت بحران، بافت تاریخی، مدل SWOT، شهر یزد

Strategical planning for crisis management in Yazd's historical tissue by using SWOT

M.R. Rezaei¹, S.M. Hosseini², H. Hakimi³

Abstract

Historical tissues represent an important part of Iranian cultural heritage and they can be considered as accumulated capitals. These tissues which contain in themselves the social memories and the ways of thinking and living of our ancestors have become very unsustainable and vulnerable against natural disasters such as earthquake. Hence, it is necessary to pay serious attention in order to identify some opportunities and threats of crisis management with these tissues. This study was done to investigate some opportunities and threats of crisis management in Yazd's historical tissue by using SWOT model with the aim of finding some strategies for managing the crisis in optimal and effective ways.

The results indicated that serious attention should be paid to the problem of crisis management in Yazd's historical tissue, because there are many valuable and unique historical, cultural and ancient monument in Yazd such as Eskandar jail, Jamea mosque. According to the results of this study, being irresponsible with this dilemma not only will cause damages to the monument and historical buildings, but also it is dangerous for tissues' residents, particularly by occurrence of the natural crises like earthquake. Although these tissues are very vulnerable during the crisis, they have some capacities which can be recruited in the process of crisis management and reducing the damages and indemnities.

Keywords: Crisis Management, Historical Tissue, SWOT, Yazd

1 Assistant Professor in Geography and Urban Planning, Yazd University, m_re84@yahoo.com

2 M.A student in Geography and Urban Planning, Yazd University

3 PhD graduate in Geography and Urban Planning, Tarbiat Modares University

۳۵

شماره اول
بهار و تابستان
۱۳۹۱

دوفصلنامه
علمی-پژوهشی

بهرین

برنامه‌ریزی راهبردی مدیریت بحران در بافت تاریخی
شهر یزد با استفاده از مدل SWOT

مقدمه

بشر از دیر زمان پیوسته در تلاش و تکاپو برای دست یابی به محیطی عاری از خطر و آمادگی در برابر پیشامدهای احتمالی ناشی از وقوع حوادث به منظور حفاظت از جان، مال و خانواده‌ی خویش بوده است. [۱] از این رو به دلیل ماهیت غیرمترقبه بودن حوادث، به ویژه حوادث طبیعی و لزوم اتخاذ تصمیم گیری‌های سریع و صحیح و اجرای عملیات در هنگام وقوع حوادث، مبانی نظری و بنیادی، دانشی را تحت عنوان مدیریت بحران به وجود آورد. [۲] دانش مدیریت بحران به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که قبل، حین و بعد وقوع بحران جهت کاهش اثرات حوادث و کاهش آسیب‌پذیری‌ها انجام می‌شود. [۳] با توجه به ارتباط خاص این دانش با مباحث برنامه‌ریزی شهری، مدیریت شهری و جغرافیا، مدیریت بحران شهری را می‌توان ترکیبی از مسائل مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری دانست، که هدف آن ایجاد هماهنگی بین برنامه‌ریزی‌ها، کنترل طرح‌ها و برنامه‌های شهری است، به گونه‌ای که تدوین و اجرای این برنامه‌ها به شیوه‌ای مطلوب صورت گیرد. [۴] دانش برنامه‌ریزی شهری با تکیه بر داده‌های جغرافیایی می‌تواند با تبیین اصول و مفاهیم خود و با استفاده از این داده‌ها، اصول مدیریتی لازم جهت کاهش آسیب‌پذیری شهرها را در برابر حوادث به اجرا درآورد. [۵] این مسئله هنگامی روشن می‌شود که بدانیم با به‌کارگیری اصول، ضوابط و تبیین مفاهیم موجود در این دانش مانند بافت و ساختار شهر، کاربری اراضی شهری، شبکه‌های ارتباطی و زیرساخت‌های شهری می‌توان تا حد زیادی اثرات و تبعات ناشی از وقوع حوادث طبیعی را کاهش داد. [۶] وقتی بحث مدیریت بحران شهری به میان می‌آید، منظور این است که تمام ارگان‌ها و سازمان‌هایی که در ساماندهی و مدیریت شهر مؤثر هستند، باید تحت نظر یک مدیریت واحد باشند تا بتوانند به گونه‌ای متوازن و به دور از ناهماهنگی و دوباره‌کاری‌ها، شهر را اداره کنند و محیطی آرام و قابل زیست برای شهروندان ایجاد کنند. [۷] از سوی دیگر با توجه به این‌که وقوع حوادث در شرایط و محیط‌های گوناگون جغرافیایی دارای شدت و ضعف‌های متفاوتی در میزان آسیب وارده به آن‌ها است، بنابراین برای کاهش خسارات وارده به محیط و ساکنین آن و همچنین دست‌یابی به اهداف سازمانی و زمینه‌های اجرایی مدنظر در فرآیند مدیریت بحران، با بهره‌گیری از حداکثر توان و اتلاف حداقل منابع، باید شناخت و آگاهی کاملی از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید مدیریت بحران در محیط بحران زده داشت تا بتوان علاوه بر برنامه‌ریزی جامع برای حال و آینده، نقش مهم و بسزایی در موفقیت مدیریت بحران که جزئی اساسی از مدیریت شهری است، داشته باشیم.

در این بین توجه به عرصه‌ی مدیریت بحران در بافت‌ها و فضاهای داخلی شهرها به‌ویژه بافت‌های تاریخی که در برگیرنده‌ی ظرافت، زیبایی و نیز روح خلاق مردمی که طی سالیان دراز آن‌ها را طبق سنت، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آوردند، و وجود آثار ارزشمند فرهنگی و باستانی و متأسفانه مقاومت کم مصالح و ناسازگاری با شبکه‌ی حمل و نقل شهری، در هنگام وقوع بحران‌هایی همچون زلزله اهمیت فراوانی می‌یابد. این مهم در بافت تاریخی شهر یزد به

دلیل مسائلی از جمله: وسعت فراوان بافت تاریخی که حدود ۷۰۰ هکتار از ۱۳ هزار ۴۶۵ هکتار مساحت شهر یزد را در بر می‌گیرد، مطرح شدن شهر یزد به‌عنوان اولین شهر خشت و گل و دومین شهر تاریخی پس از ونیز، [۸] و وجود جاذبه‌های فراوان در زمینه‌ی جذب گردشگر که باعث رونق اقتصادی این شهر شده، قرارگیری شهر یزد در مسیر گسل، فقدان هماهنگی با شبکه‌ی حمل و نقل امروزی، مقاومت پایین ساختمان‌های موجود در بافت و.... حائز اهمیت فراوانی است که عدم توجه به آن علاوه بر نابودی آثار باستانی موجود در بافت، خسارات جانی و مالی فراوانی را به همراه دارد.

این مقاله سعی دارد با در نظر گرفتن موارد فوق و درک این امر که تجزیه و تحلیل و شناخت توان‌ها و محدودیت‌های مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد می‌تواند تأثیر بسزایی در جهت اتخاذ تصمیمات صحیح در امر برنامه‌ریزی و تعیین استراتژی مناسب داشته باشد، با شناسایی توان‌ها و محدودیت‌های مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد راهبردها و راهکارهای مدیریت بهینه‌ی بحران را در این بافت ارائه دهد. بنابراین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد با استفاده از تکنیک (SWOT) مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت تا در نهایت بهترین راهبرد و استراتژی جهت بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌ها برای از بین بردن و کاهش نقاط ضعف و تهدیدها در جهت مدیریت بهینه و سریع بحران در بافت تاریخی شهر یزد ارائه گردد.

اهداف تحقیق

- شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد؛
- شناخت عوامل و زمینه‌های قوت، ضعف، فرصت و تهدید مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد؛
- تدوین راهبرد مناسب جهت مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد.

مبانی نظری تحقیق

بافت تاریخی

بافت تاریخی، مناطق واقع در بخش‌های قدیمی شهرها هستند که تا پیش از آغاز قرن حاضر، یعنی شروع شهرنشینی جدید در ایران شکل گرفته‌اند و در زمان حاضر در مرکز یا در محدوده‌ی بلافاصله شهرها جایگاه و محدوده‌ی ویژه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند که سطح نسبتاً گسترده و عملکرد نیرومند آن‌ها در مقیاس منطقه‌ای و ملی بر اهمیت آن‌ها افزوده است. همچنین بازارهای سنتی شهری، به‌عنوان مراکز داد و ستد و سایر بناهای با اهمیت مانند مراکز مذهبی سنتی در این بافت‌ها قرار دارند. [۹]

مفهوم بلایای طبیعی

هر اتفاق غیرمترقبه‌ی ناگهانی که موجبات تضعیف و از بین رفتن توانمندی‌های اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی مانند خسارات جانی و مالی، تخریب تأسیسات زیربنایی و کاهش زمینه‌های اشتغال در

تصویر شماره ۱: موقعیت محدوده‌ی بافت تاریخی در شهر یزد

- منابع فوق العاده را می‌طلبید؛
 - پیش‌زمینه‌ی هم‌گرایی رویدادهایی هستند که شرایط جدید و ناشناخته‌ای را می‌آفرینند؛
 - نیازمند تصمیم‌گیری تحت شرایط وخیم و در زمان محدود، با اتکای بر اطلاعات ناقص هستند؛
 - ماهیت و آثاری طولانی و استهلاکی دارند.
- یک بحران می‌تواند از فرآیند زمانی کوتاه و یا بلند برخوردار باشد، اما بدون تردید، این فرآیند بی‌پایان نبوده و سطح بالایی از شدت تعامل نسبت به شرایط عادی را می‌طلبد. [۱۳]

مفهوم مدیریت بحران

مدیریت بحران عبارت است از نظام و حرفه‌ی کاربرد دانش فناوری، برنامه‌ریزی و مدیریت، جهت مقابله با حوادث غیرمترقبه. بدیهی است چنانچه مدیریت علمی و عملی مناسب در برخورد با حوادث غیرمترقبه موجود نباشد، خسارت‌های انسانی ناشی از بلایا چندین برابر خواهد بود. [۱۱]

سبک و سیاق مدیریت بحران، نقش مهمی در تعیین شیوه‌ی دست‌یابی به موفقیت ایفا می‌کند. دو رهیافت اساسی در زمینه‌ی مدیریت بحران وجود دارد که عبارت هستند از: رهیافت‌های تک‌مرکز (مبتنی بر تمرکز مدیریت و پاسخ به بحران در قالب قدرتی واحد) و چندمرکز (مبتنی بر تعامل میان مدیران و نکوداشتن رقابت به‌مانند ابزاری برای حصول اطمینان از بازداري و تعدیل مناسب علیه تمرکز بالقوه‌ی قدرت تصمیم‌گیری است. [۱۴]

روش تحقیق

این تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از بررسی‌های کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی استفاده شده

جامعه را فراهم آورد، به‌عنوان بلایای طبیعی شناخته می‌شود. [۱۰] از جمله بلایای طبیعی می‌توان به زلزله، سیل، خشکسالی، آفات طبیعی، آتشفشان و آتش‌سوزی جنگل‌ها و پدیده‌های جوی اشاره کرد.

منشأ مفهوم بحران

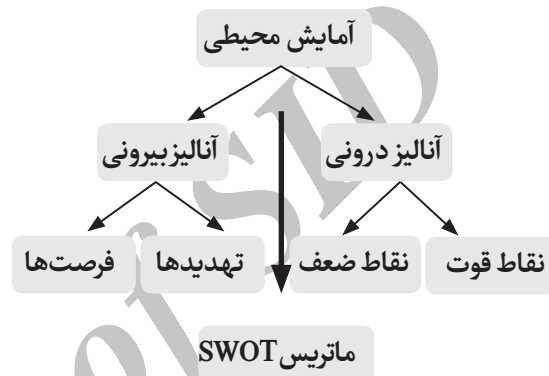
ریشه‌ی واژه‌ی (Crisis) از کلمه‌ی یونانی (Krinein) به معنی نقطه‌ی عطف به‌ویژه در مورد بیماری است، همچنین به معنی بروز زمان خطر در مورد مسائل سیاسی - اقتصادی است. در عین حال، بحران به‌عنوان نقطه‌ی حساسی تلقی می‌شود، که در نهایت ممکن است ناشی از یک تحول مناسب یا نامناسب باشد. مانند مرگ و زندگی، تعادل یا ناپایداری. [۱۱] بحران‌ها از لحاظ ماهیت، بزرگی و شدت متفاوت‌اند، اما تمامی آن‌ها عواقبی به بار می‌آورند که می‌تواند توانایی کارکردی سازمان یا نظام را مختل سازد. روبرتز^۱ تصریح می‌کند که: به‌راستی تعریف بحران، امر ساده‌ای نیست. زیرا این مفهوم از یک خلأ معنایی، تکنیکی، عملیاتی و مورد اجماع به سبب ماهیت بهره‌وری فراگیر آن، رنج می‌برد. [۱۲]

شاخص‌شناسی (کالبدشناسی) مفهوم بحران

با توجه به این‌که تدبیر بحران‌ها جز در پرتو شناخت نظم و ویژه، منطق و قانونمندی خاص هر بحران میسر نمی‌گردد، بنابراین می‌باید از طریق شاخص‌شناسی، اولاً تمایز میان حوادث اتفاقی عادی را از بحران نشان داد، ثانیاً تفکیک و گونه‌شناسی، از بحران‌ها را معرفی کرد و ثالثاً، در تعیین اولویت‌ها، فوریت‌ها و شیوه‌ی مدیریت بحران‌ها، مدیران شهری را یاری رساند. به‌طور عمومی شاخصه‌های یک موقعیت بحرانی عبارت هستند از:

- به خطر افتادن اهداف اولویت‌دار برنامه‌ریزی شهری؛

است. در مرحله‌ی اول برای کسب دیدی جامع و مبتنی بر واقعیت، مصاحبه‌هایی با افراد ذی‌ربط در امر بافت‌های تاریخی و مدیریت بحران صورت گرفت. در مرحله‌ی بعد با طراحی پرسشنامه از کارشناسان و متخصصین، با تأکید بر کارشناسانی که هم در زمینه‌ی بافت تاریخی (به‌ویژه بافت تاریخی شهر یزد) و هم مدیریت بحران تخصص داشتند، در قالب ۶۳ پرسشنامه نظرخواهی شد. سپس داده‌های جمع‌آوری شده براساس مدل سوات^۲ تجزیه و تحلیل شده (تصویر شماره‌ی ۲) و نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد مشخص شدند. در ادامه با استفاده از نظرات کارشناسان، اقدام به وزن‌دهی عامل‌ها کرده و در نهایت با توجه به نتایج حاصل شده به تدوین و ارائه‌ی راهبردهایی اجرایی و مناسب جهت مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد اقدام شد.

تصویر شماره‌ی (۲): ماتریس تکنیک SWOT. [۱۵]

تکنیک SWOT

یکی از مناسب‌ترین فنون برنامه‌ریزی و تجزیه و تحلیل استراتژی، ماتریس (SWOT) است که امروزه به‌عنوان ابزاری نوین برای تحلیل عملکردها و وضعیت شکاف، مورد استفاده‌ی طراحان و ارزیابان استراتژی‌ها قرار می‌گیرد. [۱۶] تکنیک یا ماتریس (SWOT) که گاهی (TOWS) نیز نامیده می‌شود، ابزاری برای شناخت تهدیدها و فرصت‌های موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازشناسی ضعف‌ها و قوت‌های داخلی آن به‌منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد مناسب برای هدایت و کنترل آن است. [۱۷] در واقع، این روش بهترین استراتژی را برای مدیریت سازمان‌ها ارائه می‌دهد. [۱۸] به‌طور اجمالی می‌توان گفت که این تکنیک ابزاری برای تحلیل وضعیت و تدوین راهبرد است و این‌اموراز طریق:

- بازشناسی و طبقه‌بندی قوت‌ها و ضعف‌های درونی سیستم؛
- بازشناسی و طبقه‌بندی فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در محیط خارج سیستم؛
- تکمیل ماتریس سوات و تدوین راهبردهای گوناگون برای هدایت سیستم در آینده صورت می‌گیرد. [۱۹]

به‌عبارت دیگر، مدل (SWOT) یکی از ابزارهای استراتژیک تطابق نقاط قوت و ضعف عوامل درون سیستمی با فرصت‌ها و تهدیدات برون سیستمی است. مدل (SWOT) تحلیلی سیستماتیک را برای شناسایی این عوامل و انتخاب استراتژی‌ای که بهترین تطابق

بین آن‌ها را ایجاد می‌نماید، ارائه می‌دهد. از دیدگاه این مدل، یک استراتژی مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. برای این منظور، نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها در چارچوب کلی (SO,WO,ST,WT) پیوند داده می‌شوند و گزینه‌های استراتژی از بین آن‌ها انتخاب می‌شود. [۲۰]

مراحل تکنیک SWOT

برای ساخت ماتریس نقاط قوت، ضعف و نقاط فرصت و تهدید باید به شرح زیر اقدام نمود:

۱. شناسایی اصلی‌ترین نقاط قوت، ضعف و ایجاد ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)؛
۲. شناسایی اصلی‌ترین فرصت‌ها و تهدیدها و ایجاد ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)؛
۳. تدوین راهبردها و تشکیل ماتریس تهدیدات، فرصت‌ها، نقاط ضعف و نقاط قوت (TOWS)؛
۴. ترسیم ماتریس داخلی - خارجی (IE).

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

در این مرحله ابتدا اصلی‌ترین و مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد که توسط پرسشنامه و مصاحبه از کارشناسان و متخصصین در زمینه‌ی بافت تاریخی و مدیریت بحران اخذ گردیده، فهرست شده است و برای تشخیص میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل، با توجه به نظر آن‌ها به هر یک از معیارها از صفر تا یک ارزش و ضریب خاصی داده شده؛ طوری که مجموع این ضرایب برابر یک شود. سپس برای مشخص کردن میزان اثربخشی راهبردهای کنونی و نشان دادن واکنش نسبت به عوامل، به روش زیر نمراتی داده شده است: ۱. نمره‌ی ۱ بیانگر ضعف اساسی، ۲. نمره‌ی ۲ بیانگر ضعف عادی، ۳. نمره‌ی ۳ بیانگر قوت عادی، ۴. نمره‌ی ۴ بیانگر قوت بسیار بالا است. سپس برای تعیین نمره‌ی نهایی ضریب هر عامل در نمره‌ی آن ضرب می‌شود. در نهایت مجموع نمره‌های نهایی محاسبه شده تا نمره‌ی نهایی عوامل داخلی به‌دست آید (نمره‌ی نهایی نباید بیشتر از ۴ و کمتر از ۱ باشد). [۲۱]

با توجه به نتایج تحقیق، فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی در بافت تاریخی که توجه و اهمیت مسئله‌ی مدیریت بحران را ضروری می‌سازد با امتیاز وزنی ۰/۳۲ و جایگاه و نقش ویژه‌ی بافت تاریخی در زمینه‌ی جذب گردشگر که عاملی در جهت افزایش انگیزه‌ی مسئولان و دست‌اندرکاران در زمینه‌ی توجه به مدیریت بحران در بافت می‌شود با امتیاز وزنی ۰/۲۸ و وجود زمین‌های وقفی و فضاهای خالی در بافت تاریخی شهر یزد که در هنگام وقوع بحران می‌توانند ارائه دهنده‌ی خدمات به ساکنین بافت باشند با امتیاز وزنی ۰/۲۸ به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین نقاط قوت در زمینه‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد شناسایی شدند و از سوی دیگر قرارگیری شهر یزد در پهنه‌ی

ردیف	نقاط قوت	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی
۱	فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند و بی نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی در بافت تاریخی؛	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
۲	جایگاه و نقش ویژه بافت تاریخی در زمینه‌ی جذب گردشگر که عاملی در جهت افزایش انگیزه‌ی مسئولان و دست اندرکاران در زمینه‌ی توجه به مدیریت بحران در بافت می‌شود.	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۳	وجود زمین‌های وقفی و فضاهای خالی در بافت تاریخی شهر یزد؛	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۴	عدم وجود کودکان و کمبود سایر مدارس در محلات بافت تاریخی به علت آسیب‌پذیری بالایی این گروه؛	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
۵	نرخ رشد منفی جمعیت در بافت تاریخی در مقایسه با نرخ رشد جمعیت در سایر نواحی در شهر یزد که در هنگام وقوع بحران ارائه‌ی خدمات به جمعیت کمتری را سبب می‌شود.	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۶	خشت و گلی بودن بیش از ۵۰ درصد از واحدهای مسکونی بافت تاریخی؛	۰/۶۰	۴	۰/۲۴
۷	شکل‌گیری و تشکیل تعاونی‌های ساخت و ساز و مرمت در بافت تاریخی و مطالعه‌ی بخش‌هایی از بافت توسط شرکت مسکن سازان جهت بازسازی و نوسازی بافت تاریخی؛	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۸	بالا بودن درصد ساختمان‌های یک طبقه و مساحت بالایی آن‌ها در بافت تاریخی؛	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
۹	تعیین محدوده‌ی بافت تاریخی در شهر یزد و قرارگیری بافت در مرکز شهر.	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
	مجموع	۰/۵۲		۱/۹

ردیف	نقاط ضعف	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی
۱	قرارگیری شهر یزد در پهنه‌ی گسل دهشیر - بافق و احتمال وقوع زلزله؛	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
۲	فقدان مطالعات در زمینه‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی در هنگام وقوع بحران؛	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۳	فرسوده بودن بافت تاریخی و مقاومت پایین مصالح در برابر بحران‌های مانند زلزله؛	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
۴	عدم شناسایی مکان‌های ارائه‌دهنده‌ی خدمات در محدوده‌ی بافت تاریخی؛	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۵	کم‌عرض بودن معابر و خیابان‌ها و ناسازگار با ترافیک امروزه، که حمل و نقل و ارائه‌ی خدمات و تأسیسات زیربنایی را در هنگام وقوع بحران با مشکل مواجه می‌سازد.	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۶	وجود ناهمگونی در هرم سنی جمعیت و وجود افراد مسن در بافت تاریخی؛	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۷	عدم اقتدار کامل شهرداری ناحیه‌ی تاریخی و کمبود کارشناس و متخصص در زمینه‌ی بافت تاریخی و مدیریت بحران؛	۰/۰۴	۴	۰/۱۶
۸	پایین بودن سطح برخورداری خانوارها از امکانات و تسهیلات به دلیل ضعف درآمدی و کمبود سرمایه‌گذاری‌ها؛	۰/۰۳	۴	۰/۱۲
۹	پایین بودن روحیه‌ی مشارکت و همیاری در ساکنین بافت تاریخی به دلیل وجود گروه‌های قومی.	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
	مجموع	۰/۴۸		۱/۷

جدول شماره (۱): نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

وقوع بحران شناسایی شدند. همچنین جمع کل وزن عوامل داخلی ۱ و امتیاز وزنی آن ۳/۶ محاسبه گردید.

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

در این مرحله نیز مهم‌ترین فرصت‌ها و تهدیدها پیش روی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد فهرست شده، و برای تشخیص میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل با توجه به نظر کارشناسان، به هر

گسل دهشیر - بافق و احتمال وقوع زلزله با امتیاز وزنی ۰/۳۶ و فقدان مطالعات در زمینه‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی در هنگام وقوع بحران با امتیاز وزنی ۰/۲۸ و فرسوده بودن بافت تاریخی و مقاومت پایین مصالح در برابر بحران‌هایی مانند زلزله با امتیاز وزنی ۰/۲۴ و عدم شناسایی مکان‌های ارائه‌دهنده‌ی خدمات در محدوده بافت تاریخی با امتیاز وزنی ۰/۱۸ به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین نقاط ضعف بافت تاریخی شهر یزد در هنگام

یک از معیارها از صفر تا یک ضربی داده شده؛ به طوری که مجموع این ضرایب برابر یک شود. سپس برای مشخص کردن میزان اثربخشی راهبردهای کنونی به هر یک از آن‌ها از ۱ تا ۴ نمره‌ای داده شده است. همچنین برای محاسبه‌ی نمره‌ی نهایی، ضریب هر عامل در نمره‌ی آن ضرب می‌شود. در نهایت مجموع آن‌ها نمره‌ی نهایی عوامل خارجی را نشان می‌دهد.

با توجه به نتایج تحقیق، وجود راه‌آهن سراسری و به‌ویژه مسیر یزد - تهران، مشهد و فرودگاه با امتیاز وزنی ۰/۳۲ و قرار گرفتن در چهارراه ارتباطی و مرکز کشور با امتیاز وزنی ۰/۳۲ و تشکیل شهرداری ناحیه‌ی تاریخی به‌عنوان زیرمجموعه‌ی شهرداری مرکز همانند شهرداری سایر مناطق با امتیاز وزنی ۰/۲۱ به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین فرصت‌های پیش روی بافت تاریخی در هنگام وقوع

بحران تعیین شدند و تداوم ابهام در روابط ایران با قطب‌های سیاسی و اقتصادی جهان و تأثیر منفی آن بر شرایط ایران در هنگام وقوع بحران با امتیاز وزنی ۰/۳۶ و فقدان سیاست کلان و روشن در عرصه‌ی مدیریت بحران در ایران و در شهر یزد با امتیاز وزنی ۰/۲۱ و عدم تخصیص بودجه لازم و کافی برای مدیریت در هنگام وقوع بحران با امتیاز وزنی ۰/۲۱ و گسترش اسپرال و بیش از حد افقی شهر یزد نیز با امتیاز وزنی ۰/۲۱ به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین تهدیدهای پیش روی بافت تاریخی و شهر یزد و حتی ایران در هنگام وقوع بحران تعیین شدند. در این رابطه جمع کل وزن عوامل خارجی ۱ و امتیاز وزنی آن ۳/۲۷ محاسبه شد.

تدوین راهبرد مدیریت بحران در بافت تاریخی

ردیف	نقاط فرصت	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی
۱	وجود راه‌آهن سراسری و به‌ویژه مسیر یزد- تهران، مشهد و فرودگاه؛	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
۲	قرار گرفتن در چهارراه ارتباطی و مرکز کشور؛	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
۳	تشکیل شهرداری ناحیه‌ی تاریخی به‌عنوان زیرمجموعه‌ی شهرداری مرکز همانند شهرداری سایر مناطق؛	۰/۷۰	۳	۰/۲۱
۴	وجود سازمان‌های خدمات‌رسان همچون هلال احمر در سطح شهر یزد؛	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۵	جایگاه و نقش ویژه‌ی شهر یزد به‌عنوان اولین شهر خشت و گل و دومین شهر تاریخی؛	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
۶	بالا بودن روحیه‌ی مشارکت و احساس هویت بومیان نسبت به شهر؛	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۷	تراکم ساختمانی پایین در سطح شهر یزد؛	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
	مجموع	۰/۴۷		۱/۶۳

ردیف	نقاط تهدید	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی
۱	تداوم ابهام در روابط ایران با قطب‌های سیاسی و اقتصادی جهان و تأثیر منفی آن بر شرایط ایران در هنگام وقوع بحران؛	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
۲	فقدان سیاست کلان و روشن در عرصه‌ی مدیریت بحران در ایران و در شهر یزد؛	۰/۰۷	۳	۰/۲۱
۳	عدم تخصیص بودجه‌ی لازم و کافی برای مدیریت در هنگام وقوع بحران؛	۰/۷۰	۳	۰/۲۱
۴	گسترش اسپرال و بیش از حد افقی شهر یزد؛	۰/۷۰	۳	۰/۲۱
۵	ساختارهای فراقانونی قدرت و احتمال افزایش وقوع جرایم و تخلفات در هنگام وقوع بحران؛	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۶	عدم شناسایی نقاط حادثه‌خیز و مکان‌های ارائه‌دهنده‌ی خدمات در هنگام وقوع بحران در سطح شهر یزد و بافت تاریخی؛	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۷	استقرار ناصحیح و پراکندگی غیر اصولی مراکز خدمات‌رسانی در مواقع بحرانی در سطح شهر یزد؛	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
۸	همکاری ضعیف بین سازمان‌ها و نهادهای رسمی با بخش‌های خصوصی و NGOها؛	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
۹	وجود اختلاف در درک مفاهیم مربوط به بحران و مدیریت بحران در نزد مسئولین و ارگان‌ها.	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
	مجموع	۵۳/۰		۱/۶۴

۴۰

شماره اول
بهار و تابستان
۱۳۹۱

دوفصلنامه
علمی-پژوهشی

برنامه‌ریزی راهبردی مدیریت بحران در بافت تاریخی
شهر یزد با استفاده از مدل SWOT

جدول شماره‌ی (۲): نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)

ماتریس سوات امکان تدوین چهار انتخاب یا راهبرد متفاوت (دفاعی، انطباقی، اقتضایی و تهاجمی) را از طریق ترکیب ماتریس عوامل داخلی و ماتریس عوامل خارجی فراهم می‌آورد. البته در جریان عمل برخی از راهبردها با یکدیگر هم‌پوشانی داشته و یا به‌طور همزمان و هماهنگ با یکدیگر به اجرا درمی‌آیند. بر حسب وضعیت سیستم، چهار دسته راهبرد را که از نظر درجه‌ی کنش‌گری متفاوت هستند، به شرح زیر می‌توان تدوین نمود.

راهبرد دفاعی (حداقل - حداقل)

هدف کلی این راهبرد، که می‌توان آن را "راهبرد بقا" نیز نامید، کاهش ضعف‌های سیستم به‌منظور کاستن و خنثی‌سازی تهدیدات است و حالت آن تدافعی است که در زمینه‌ی بافت تاریخی شهر یزد به شرح زیر است:

- افزایش تعداد و توان علمی و عملی پرسنل (مدیران و کارشناسان) سازمان‌ها و مسئولین مربوطه در امر مدیریت بحران در جامعه‌ی شهری به‌ویژه بافت تاریخی و آموزش مستمر آن‌ها در جهت مدیریت بحران؛
- تهیه‌ی طرح جامع مدیریت بحران در شهر یزد و بافت تاریخی و شناسایی و مکان‌یابی علمی و اصولی جایگاه‌های خدمات‌رسانی در هنگام وقوع بحران؛
- تدوین و اعمال قوانین جلوگیری از گسترش افقی و بیش از اندازه‌ی شهر و تشویق خانواده‌های جوان و پر درآمد برای استقرار در بافت تاریخی؛
- ایجاد زمینه و فرصت بیشتر جهت استفاده از پتانسیل‌های بخش خصوصی و NGOها برای مدیریت بحران؛
- تلاش در جهت تشکیل سازمان‌های فرا ملی در کشورهای دارای بافت تاریخی برای مدیریت بحران در بافت تاریخی؛
- اعمال قوانین و مقررات بهسازی و بازسازی در جهت مقاومت‌سازی بافت تاریخی با توجه ویژگی‌های بافت؛
- تبلیغات برای کاهش تنش‌ها و اختلافات فرهنگی و قومی و احساس تعلق به مکان و هویت‌پذیری در بافت تاریخی؛
- یکسان‌سازی تعاریف و مفاهیم بحران و مدیریت بحران در بین مسئولین و کارشناسان.

راهبرد انطباقی (حداقل - حداکثر)

این راهبرد تلاش دارد تا با کاستن از ضعف‌ها بتواند حداکثر استفاده را از فرصت‌های موجود ببرد. یک سازمان ممکن است در محیط خارجی خود متوجه وجود فرصت‌هایی شود اما به واسطه‌ی ضعف‌های سازمانی خود قادر به بهره‌برداری از آن‌ها نباشد. در چنین شرایطی اتخاذ راهبرد انطباقی می‌تواند امکان استفاده از فرصت را فراهم آورد. بنابراین این راهبرد ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی، سعی در بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف فرا روی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد دارد و در

برگیرنده‌ی موارد زیر است:

- توجه و تأکید بر جایگاه و نقش ویژه‌ی شهر یزد به‌عنوان اولین شهر خشت و گل و دومین شهر تاریخی برای تهیه‌ی طرح جامع مطالعات مدیریت بحران در بافت تاریخی؛
- بازنگری به نحوه‌ی تعامل و برخورد بین نهادها و سازمان‌های دولتی با ساکنین بافت تاریخی و بهره‌گیری از مشارکت بومیان در مدیریت بحران در بافت تاریخی؛
- نظارت و اعمال نظر شهرداری بافت تاریخی بر نحوه‌ی مقررات ساخت و ساز و بهسازی و بسترسازی بافت تاریخی برای مدیریت بحران؛
- مکان‌یابی و استقرار بهینه‌ی سازمان‌های خدمات‌رسان همچون اورژانس و خدمات درمانی در محدوده و نزدیکی بافت تاریخی؛
- استفاده و بهره‌گیری از دانش تخصصی و تجربی مدیران اجرایی سازمان‌هایی مانند هلال احمر در زمینه‌ی مباحث نظری، آموزشی و پژوهشی مدیریت بحران در بافت تاریخی با ارائه‌ی اطلاعات کافی به مدیران و کارشناسان شهری؛
- اطلاع‌رسانی عمومی و تخصصی در پیش‌گیری و مقابله با حوادث و بلایا، در شهر یزد و بافت تاریخی و آماده‌سازی ساکنین بافت برای رویارویی با شرایط اضطراری.

راهبرد اقتضایی (حداکثر - حداقل)

این راهبرد بر پایه‌ی بهره‌گرفتن از قوت‌های سیستم برای مقابله با تهدیدات تدوین می‌گردد و هدف آن به حداکثر رساندن نقاط قوت و به حداقل رساندن تهدیدات است. با وجود این، از آنجا که تجارب گذشته نشان داده است که کاربرد نابجای قدرت می‌تواند نتایج نامطلوبی به بار آورد، و هیچ سازمانی نباید به‌طور نسنجیده و غیراصولی از قدرت خود برای رفع تهدیدات استفاده کند. این راهبردها برای مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد شامل موارد زیر است:

- استفاده از زمین‌های وقفی و فضاهای خالی موجود در بافت تاریخی برای مکان‌یابی و استقرار مراکز امداد رسانی و خدمات‌رسانی در جهت مدیریت بحران در بافت تاریخی و جلوگیری از گسترش بی‌رویه‌ی شهر؛
- استفاده و بهره‌گیری از ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی بافت تاریخی در جهت افزایش جذب گردشگر که ضمن افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در بافت تاریخی، می‌تواند بودجه‌ی لازم را برای مدیریت بحران تأمین ساخته و تاب‌آوری بافت تاریخی را در هنگام وقوع بحران افزایش دهد.
- راه‌اندازی و توسعه‌ی بانک جامع اطلاعات مدیریت بحران و خدمات آموزشی و اطلاع‌رسانی برای مدیریت بحران؛
- ایجاد تسهیلات و امکانات ویژه جهت جلب مشارکت و

<p>تهدید (T)</p> <p>۱۲- تداوم ابهام در روابط ایران با قطب‌های سیاسی و اقتصادی جهان و تأثیر منفی آن بر شرایط ایران در هنگام وقوع بحران؛</p> <p>۱۳- فقدان سیاست کلان و روشن در عرصه‌ی مدیریت بحران در ایران و در شهر یزد؛</p> <p>۱۴- عدم تخصیص بودجه‌ی لازم و کافی برای مدیریت در هنگام وقوع بحران؛</p> <p>۱۵- گسترش اسپرال و بیش از حد افقی شهر یزد؛</p> <p>۱۶- ساختارهای فراقانونی قدرت و احتمال افزایش وقوع جرایم و تخلفات در هنگام وقوع بحران؛</p> <p>۱۷- عدم شناسایی نقاط حادثه‌خیز و مکان‌های ارائه دهنده‌ی خدمات در هنگام وقوع بحران در سطح شهر یزد و بافت تاریخی؛</p> <p>۱۸- استقرار ناصحیح و پراکنده‌ی غیراصولی مراکز خدمات‌رسانی در مواقع بحرانی در سطح شهر یزد؛</p> <p>۱۹- همکاری ضعیف بین سازمان‌ها و نهاد‌های رسمی یا بخش‌های خصوصی و NGOها؛</p> <p>۲۰- پراکنده‌ی تپه‌های ماسه‌ای در غرب شهر یزد و وزش باد‌های تند و گاه طوفان همراه بادانه‌های ریزماسه.</p>	<p>فرصت (O)</p> <p>۱- وجود راه آهن سراسری و به‌ویژه مسیر یزد- تهران، مشهد و فرودگاه؛</p> <p>۲- قرار گرفتن در چهارراه ارتباطی و مرکز کشور؛</p> <p>۳- تشکیل شهرداری ناحیه‌ی تاریخی به‌عنوان زیرمجموعه‌ی شهرداری مرکز؛ همانند شهرداری سایر مناطق؛</p> <p>۴- وجود سازمان‌های خدمات‌رسان همچون هلال احمر در سطح شهر یزد؛</p> <p>۵- جایگاه و نقش ویژه‌ی شهر یزد به‌عنوان اولین شهر خشت و گل و دومین شهر تاریخی؛</p> <p>۶- بالا بودن روحیه‌ی مشارکت و احساس هویت بومیان نسبت به شهر؛</p> <p>۷- تراکم ساختمانی پایین در سطح شهر یزد.</p>	<p>عوامل بیرونی</p> <p>تحلیل SWOT</p> <p>عوامل داخلی</p>
<p>استراتژی اقتضایی (ST)</p> <p>استفاده از زمین‌های وقفی و فضاهای خالی موجود در بافت تاریخی برای مکان‌یابی و استقرار مراکز امداد‌رسانی و خدمات‌رسانی در جهت مدیریت بحران در بافت تاریخی و جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهر؛ استفاده و بهره‌گیری از ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی بافت تاریخی در جهت افزایش جذب گردشگر که ضمن افزایش سرمایه‌گذاری در بافت تاریخی، می‌تواند بودجه‌ی لازم را برای مدیریت بحران تأمین ساخته و تاب‌آوری بافت تاریخی را در هنگام وقوع بحران افزایش دهد.</p> <p>راه‌اندازی و توسعه‌ی بانک جامع اطلاعات مدیریت بحران و خدمات آموزشی و اطلاع‌رسانی برای مدیریت بحران؛</p> <p>ایجاد تسهیلات و امکانات ویژه جهت جلب مشارکت و همیاری اقلیت‌های قومی و مذهبی و ساکنین بافت تاریخی و آمادگی آن‌ها در جهت مدیریت بحران؛</p> <p>استفاده و بهره‌گیری از مطالعات و توان‌های تعاونی‌های ساخت و ساز و مسکن‌سازان در جهت ایمن‌سازی بافت تاریخی و مدیریت بافت در هنگام وقوع بحران؛</p> <p>گسترش و افزایش مشارکت و همکاری و بهره‌گیری از نظرات سایر کشورهای دارای بافت تاریخی و پیشرو در عرصه‌ی مدیریت بحران، برای مدیریت بافت تاریخی در هنگام بحران؛</p> <p>اعمال قوانین و مقررات خاص در محدوده‌ی بافت تاریخی و اعزام نیروهای انتظامی در هنگام وقوع بحران برای کاهش احتمال وقوع جرایم و تخلفات در بافت تاریخی و جلوگیری از سرقت آثار تاریخی موجود در آن.</p>	<p>استراتژی تهاجمی (SO)</p> <p>فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی در بافت تاریخی به دلیل ایجاد حس تعلق و هویت به بومیان می‌تواند در استفاده و بهره‌گیری از مشارکت و پتانسیل‌های آن‌ها در مدیریت بحران مؤثر باشد.</p> <p>عدم وجود کودکان و کمبود مدارس در محدوده‌ی محلات بافت تاریخی می‌تواند به جهت کاهش فشار خدمات‌رسانی به سازمان‌های امداد‌رسان در هنگام وقوع بحران مدیریت بحران بهینه و سریع بحران را سبب گردد از این رو استقرار مراکز آموزشی در محدوده‌ی بافت بافت به‌ویژه در سطوح پایین می‌تواند نقش مهمی در کاهش خسارات جانی داشته باشد.</p> <p>نهادینه کردن مدیریت بحران و ایجاد مدیریت بحران توانمند در حوادث و بلایا در بافت تاریخی؛</p> <p>ارائه طرح‌ها و لوایح و پیشنهاد تصویب قوانین مورد نیاز در مدیریت بحران حوادث و بلایا؛</p> <p>شهرداری بافت تاریخی برای مدیریت بحران در بافت می‌تواند از زمین‌های وقفی و فضاهای خالی موجود در بافت با رعایت شرایط قانونی آن‌ها استفاده نماید.</p> <p>تهیه‌ی دستورالعمل‌های اجرایی مدیریت بحران در عرصه‌ی بهداشت، درمان حوادث و بلایا در بافت تاریخی؛</p> <p>ارزیابی خطرات بالقوه و راه‌های پیش‌گیری و کاهش خطرات حوادث و بلایا در بافت تاریخی.</p>	<p>قوت (S)</p> <p>۱- فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی در بافت تاریخی؛</p> <p>۲- جایگاه و نقش ویژه‌ی بافت تاریخی در زمینه‌ی جذب گردشگر که عاملی در جهت افزایش انگیزه‌ی مسئولان و دست‌اندرکاران در زمینه‌ی توجه به مدیریت بحران در بافت می‌شود.</p> <p>۳- وجود زمین‌های وقفی و فضاهای خالی در بافت تاریخی شهر یزد؛</p> <p>۴- عدم وجود کودکان و کمبود مدارس در محلات بافت تاریخی به علت آسیب‌پذیری بالای این گروه؛</p> <p>۵- نرخ رشد منفی جمعیت در بافت تاریخی در مقایسه با نرخ رشد جمعیت در سایر نواحی در شهر یزد که در هنگام وقوع بحران ارائه‌ی خدمات به جمعیت کمتری را سبب می‌شود.</p> <p>۶- خشت و گلی بودن بیش از ۵۰ درصد از واحدهای مسکونی بافت تاریخی؛</p> <p>۷- شکل‌گیری و تشکیل تعاونی‌های ساخت و ساز و مرمت در بافت تاریخی و مطالعه‌ی بخش‌هایی از بافت توسط شرکت مسکن‌سازان جهت بازسازی و نوسازی بافت تاریخی؛</p> <p>۸- بالا بودن درصد ساختمان‌های یک طبقه و مساحت بالای آن‌ها در بافت تاریخی؛</p> <p>۹- تعیین محدوده‌ی بافت تاریخی در شهر یزد.</p>
<p>استراتژی دفاعی (WT)</p> <p>افزایش تعداد و توان علمی و عملی پرسنل (مدیران و کارشناسان) سازمان‌های مربوطه به امر مدیریت بحران در جامعه‌ی شهری به‌ویژه بافت تاریخی و آموزش مستمر آن‌ها در جهت مدیریت بحران؛</p> <p>تهیه‌ی طرح جامع مدیریت بحران در شهر یزد و بافت تاریخی و شناسایی و مکان‌یابی علمی و اصولی جایگاه‌های خدمات‌رسانی در هنگام وقوع بحران؛</p> <p>تدوین و اعمال قوانین جلوگیری از گسترش افقی و بیش از اندازه‌ی شهر و تشویق به استقرار خانواده‌های جوان و پردرآمد جهت استقرار در بافت تاریخی؛</p> <p>ایجاد زمینه و فرصت بیشتر جهت استفاده از پتانسیل‌های بخش خصوصی و NGOها برای مدیریت بحران؛</p> <p>تلاش در جهت تشکیل سازمان‌های فراملی در کشورهای دارای بافت تاریخی برای مدیریت بحران در بافت تاریخی؛</p> <p>اعمال قوانین و مقررات بهسازی و بازسازی در جهت مقاوم‌سازی بافت تاریخی؛</p> <p>تبلیغات برای کاهش تنش‌ها و اختلافات فرهنگی و قومی و احساس تعلق به مکان و هویت‌پذیری در بافت تاریخی؛</p> <p>یکسان‌سازی تعاریف و مفاهیم بحران و مدیریت بحران در بین مسئولین و کارشناسان.</p>	<p>استراتژی انطباقی (WO)</p> <p>توجه و تأکید بر جایگاه و نقش ویژه‌ی شهر یزد به‌عنوان اولین شهر خشت و گل و دومین شهر تاریخی برای تهیه طرح جامع مطالعات مدیریت بحران در بافت تاریخی؛</p> <p>بازنگری به‌نوعی تعامل و برخورد بین نهادها و سازمان‌های دولتی با ساکنین بافت تاریخی و بهره‌گیری از مشارکت بومیان در مدیریت بحران در بافت تاریخی؛</p> <p>نظارت و اعمال نظر شهرداری بافت تاریخی بر نحوه‌ی مقررات ساخت و ساز و بهسازی و بیستر سازی بافت تاریخی برای مدیریت بحران؛</p> <p>مکان‌یابی و استقرار بهینه‌ی سازمان‌های خدمات‌رسان همچون اورژانس و خدمات درمانی در محدوده و نزدیکی بافت تاریخی؛</p> <p>استفاده و بهره‌گیری از دانش تخصصی و تجربی مدیران اجرایی سازمان‌هایی مانند هلال احمر در زمینه‌ی مباحث نظری، آموزشی و پژوهشی مدیریت بحران در بافت تاریخی با ارائه‌ی اطلاعات کافی به مدیران و کارشناسان شهری؛</p> <p>اطلاع‌رسانی عمومی و تخصصی در پیش‌گیری و مقابله با حوادث و بلایا در شهر یزد و بافت تاریخی و آمادگی ساکنین بافت برای رویارویی با شرایط اضطراری.</p>	<p>ضعف (W)</p> <p>۱۱- قرارگیری قسمت‌هایی از محدوده‌ی بافت تاریخی در پهنه‌ی گسل دهشیر - بافت و احتمال وقوع زلزله؛</p> <p>۱۲- فقدان مطالعات در زمینه‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی در هنگام وقوع بحران؛</p> <p>۱۳- عدم شناسایی مکان‌های ارائه دهنده‌ی خدمات در محدوده‌ی بافت تاریخی؛</p> <p>۱۴- کم‌عرض بودن معابر و خیابان‌ها و ناسازگاری ترافیک امروزه، که حمل و نقل و ارائه‌ی خدمات و تأسیسات زیربنایی را در هنگام وقوع بحران با مشکل مواجه می‌سازد؛</p> <p>۱۵- وجود ناهمگونی در هرمن سنی جمعیت و وجود افراد مسن در بافت تاریخی؛</p> <p>۱۶- عدم اقتدار کامل شهرداری ناحیه‌ی تاریخی و کمبود کارشناس و متخصص در زمینه‌ی بافت تاریخی و مدیریت بحران؛</p> <p>۱۷- پایین بودن سطح برخورداری خانوارها از امکانات و تسهیلات به دلیل ضعف درآمدی و کمبود سرمایه‌گذاری‌ها؛</p> <p>۱۸- پایین بودن روحیه‌ی مشارکت و همیاری در ساکنین بافت تاریخی به دلیل وجود گروه‌های قومی؛</p> <p>۱۹- استقرار مهاجرین افغانی به علت ارزانی در بخش‌ی از بافت تاریخی و مشکلات فرهنگی.</p>

همیاری اقلیت‌های قومی و مذهبی و ساکنین بافت تاریخی و آمادگی و آگاهی آن‌ها در جهت مدیریت بهینه‌ی بحران؛

- استفاده و بهره‌گیری از مطالعات و توان‌های تعاونی‌های ساخت و ساز و مسکن‌سازان در جهت ایمن‌سازی بافت تاریخی و مدیریت بافت در هنگام وقوع بحران؛
- گسترش و افزایش مشارکت و همکاری و بهره‌گیری از نظرات سایر کشورهای دارای بافت تاریخی و پیشرو در عرصه‌ی مدیریت بحران، برای مدیریت بافت تاریخی در هنگام بحران؛
- اعمال قوانین و مقررات خاص در محدوده‌ی بافت تاریخی و اعزام نیروهای انتظامی در هنگام وقوع بحران برای کاهش احتمال وقوع جرایم و تخلفات در بافت تاریخی و جلوگیری از سرقت آثار تاریخی موجود در آن.

راهبرد تهاجمی (حداکثر - حداکثر)

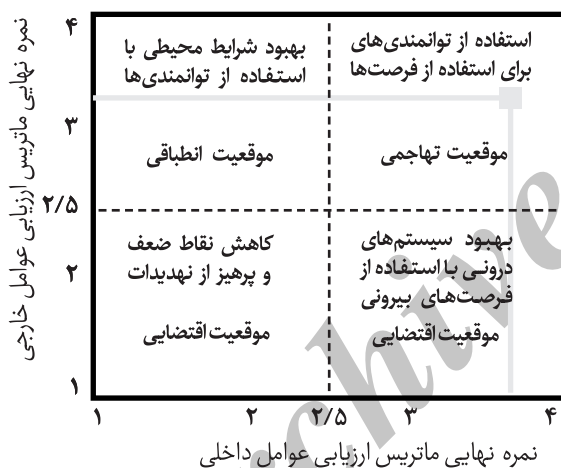
تمام سیستم‌ها خواهان وضعیتی هستند که قادر باشند هم‌زمان قوت و فرصت‌های خود را به حداکثر برسانند. برخلاف راهبرد دفاعی که یک راه حل واکنشی است، راهبرد تهاجمی یک راه حل کنش‌گر است. در چنین وضعیتی تلاش می‌شود تا با استفاده از نقاط قوت از فرصت‌های خارجی حداکثر بهره‌برداری صورت گیرد که در زمینه‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد عبارتند از:

- فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی در بافت تاریخی به دلیل ایجاد حس تعلق و هویت به بومیان می‌تواند در استفاده و بهره‌گیری از مشارکت و پتانسیل‌های آن‌ها در مدیریت بحران مؤثر باشد.
- عدم وجود کودکان و کمبود مدارس در محدوده‌ی محلات بافت تاریخی می‌تواند به جهت کاهش فشار خدمات‌رسانی به سازمان‌های امدادرسان در هنگام وقوع بحران مدیریت بهینه و سریع بحران را سبب گردد. از این رو استقرار مراکز آموزشی در محدوده‌ی بلافاصل بافت به‌ویژه در سطوح پایین می‌تواند نقش مهمی در کاهش خسارات جانی داشته باشد.
- نهادینه کردن مدیریت بحران و ایجاد مدیریت بحران توانمند در حوادث و بلایا در بافت‌های تاریخی؛
- ارائه‌ی طرح‌ها و لوایح و پیشنهاد تصویب قوانین مورد نیاز در مدیریت بحران بافت تاریخی؛
- شهرداری بافت تاریخی برای مدیریت بحران در بافت می‌تواند از زمین‌های وقفی و فضاهای خالی موجود در بافت با رعایت شرایط قانونی آن‌ها استفاده نماید.
- تهیه‌ی دستورالعمل‌های اجرایی مدیریت بحران در عرصه‌ی بهداشت، درمان حوادث و بلایا در بافت تاریخی؛
- ارزیابی خطرات بالقوه و راه‌های پیش‌گیری و کاهش خطرات، حوادث و بلایا در بافت تاریخی.

ماتریس داخلی - خارجی (IE)

در این مرحله بر حسب نمرات نهایی حاصل از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و وضعیت مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد، از میان موقعیت‌های چهارگانه (تهاجمی، اقتضایی، انطباقی و دفاعی) مشخص می‌شود. بدین منظور امتیاز وزنی کل ماتریس عوامل داخلی و امتیاز وزنی کل ماتریس عوامل خارجی را استخراج کرده و در جدول ماتریس داخلی - خارجی (IE) ترسیم می‌کنیم. بنابر نتایج به‌دست آمده از ارزیابی ماتریس عوامل داخلی (IFE)، نمره‌ی کل به‌دست آمده برابر با $3/6$ و نمره‌ی وزن کل ماتریس خارجی (EFE) برابر با $3/27$ است. سپس آن‌ها را در محور X و Y رسم می‌کنیم تا موقعیت مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد، با توجه به تمامی عوامل نشان داده شود.

با توجه به نتایج به‌دست آمده از تحقیق، وضعیت مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد در موقعیت تهاجمی - رقابتی قرار دارد و بایستی از توانمندی‌ها و پتانسیل‌های موجود در بافت تاریخی و فرصت‌های پیشرو به نحو احسن استفاده کرد تا بتوانیم در امر مدیریت بحران موفق باشیم.

تصویر شماره (۳): موقعیت بافت تاریخی شهر یزد در ماتریس داخلی - خارجی

نتیجه‌گیری

در این تحقیق به منظور ارائه‌ی راهبرد و راهکارهای مناسب جهت مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد، نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید پیش روی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد به وسیله‌ی روش (SWOT) مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت و استراتژی‌هایی جهت بهبود مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد تدوین گردید. براساس یافته‌های تحقیق توجه به مسئله‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی شهر یزد به واسطه‌ی فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند و بی‌نظیر فرهنگی، مذهبی و باستانی همچون زندان اسکندر، مسجد جامع و قرارگیری شهر یزد در پهنه‌ی گسل دهشیر - بافق و احتمال وقوع زلزله باید همواره به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین مسائل آن مطرح باشد. به طوری که کم توجهی و بی

توجهی به مسئله‌ی مدیریت بحران در این بافت می‌تواند ضمن ایجاد خسارات به آثار و ابنیه‌ی تاریخی، صدمات و آسیب‌های جسمی و جانی فراوانی را در هنگام وقوع بحران‌هایی همچون زلزله به ساکنین بافت وارد سازد. نتایج تحقیقات ما نشان داد که بافت تاریخی شهر یزد با وجود آسیب‌پذیری بالا در هنگام وقوع بحران، دارای پتانسیل‌ها و توانایی‌هایی همچون موارد زیر است:

۱. جاذبه‌های گردشگری که علاوه بر افزایش انگیزه‌ی مسئولان برای توجه به مسئله‌ی مدیریت بحران در بافت تاریخی، می‌تواند سرمایه‌ی لازم را برای مدیریت بحران در بافت تاریخی و حتی در سطح شهر تأمین کند.
۲. وجود زمین‌های وقفی و فضاهای خالی در بافت تاریخی که با رعایت موازین قانونی در مراحل مختلف بحران می‌توان از آن‌ها استفاده نمود.
۳. خشت و گلی بودن بیش از ۵۰ درصد از واحدهای مسکونی بافت و بالا بودن درصد ساختمان‌های یک طبقه و مساحت بالای آن‌ها کاهش خسارات و مدیریت سهل‌تر بحران را به همراه دارد.
۴. تشکیل تعاونی‌های ساخت و ساز و مرمت در بافت تاریخی و مطالعه‌ی بخش‌هایی از بافت توسط شرکت مسکن سازان جهت بازسازی و نوسازی که خسارات وارده به بافت را در هنگام وقوع بحران کاهش می‌دهد. استفاده و بهره‌گیری از موارد یاد شده در پیش از وقوع بحران، هنگام وقوع بحران و پس از وقوع بحران در عرصه‌ی مدیریت بحران بسیار کارا بوده و خسارات وارده به بافت و ساکنین آن را در تمامی مراحل بحران تا حد زیادی کاهش می‌دهد.

پی‌نوشت

1. Roberts
2. SWOT

منابع و مآخذ

۱. تقوایی، مسعود و کریمی، هادی، "نقش آموزش و مشارکت شهروندان در کنترل حریق‌های شهری به منظور برنامه‌ریزی و مدیریت بحران شهری"، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال یازدهم، ۱۳۹۰، شماره‌ی ۳۶.
۲. قنوتی، عزت‌الله؛ قلمی، شبنم و عبدلی، اصغر، "توانمندسازی مدیریت بحران شهری در جهت کاهش بلایای طبیعی (زلزله) نمونه موردی: شهر خرم‌آباد"، فصلنامه جغرافیای طبیعی، سال اول، ۱۳۸۸، شماره ۴.
3. Hill, C. and Jones, G., "Strategic management theory", Houghton Mifflin Company, 1995.
4. Nateghi, A. F., "Existing and proposed disaster management organization for Iran", Proceedings of the First Iran - Japan Workshop on Recent Earthquakes in Iran & Japan, 1998.
5. Forrest, T. R., "Group Emergence in disasters, in disasters: theory and research", Ebi by E. L. Quarantelli, U. S. A. SAGE pub, 1978.
۶. حجازی‌زاده، زهرا؛ خسروی، فرامرز و ناصرزاده، محمد حسین، "مدیریت بحران در شهر جدید بهارستان با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، با تکیه بر سیل و تعیین مسیرهای زهکشی شهری مناسب برای دفع آب‌های سطحی"، فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد هفدهم، شماره ۲۰، ۱۳۹۰.
۷. احمدی، حسن، "نقش شهرسازی در کاهش آسیب‌پذیری شهر"، نشریه مسکن، شماره ۲۳، ۱۳۷۶.
۸. شهرداری یزد، ۱۳۹۱.
۹. میرمیران، سید هادی، "گهر ساختن در صدف خویش، گفتاری درباره‌ی طرح‌های احیا و روان‌بخشی مناطق تاریخی ایران"، مجله معماری و شهرسازی،

شماره ۴، ۱۳۷۵.

۱۰. حسینی، نعمت، "ضرورت بازنگری در مدیریت بحران زلزله در ایران"، مجموعه مقالات کارگاه مشترک ایران و ژاپن (۵-۷ مهرماه ۱۳۸۳)، نشریه‌ی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، شماره‌ی ۲۹۸، ۱۳۸۴.
۱۱. عنبری، موسی، "ارزیابی رویکردهای نظری در مدیریت امداد فاجعه در ایران"، مجموعه مقالات اولین همایش علمی - تحقیقی مدیریت امداد و نجات (اسفند ۱۳۸۱)، مؤسسه‌ی آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران وابسته به جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳.
12. Roberts, Jonathan, Decision - Making during international crisis, London: Mac Millan, press LTD, 1988.
13. Keritner, Robert, "Management", 5th edition, Boston: Houghton Mifflin Co, 2001.
14. Ghafory - Ashtiany, M., "Rescue Operation and Reconstructions in Iran", Disaster Prevention and Management, V. 8, N. 1, MCB University, Issn 0965 - 3362, 1999.
۱۵. محمدی ده چشمه، مصطفی و زنگی آبادی، علی، "امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT"، مجله‌ی محیط‌شناسی، شماره ۴۷، ۱۳۸۷.
16. Nilsson, M., Research and advice on strategic environmental assessment, Stockholm Environmental Institute Publications, 2004.
۱۷. ابراهیم‌زاده، عیسی و آقاسی‌زاده، عبدالله، "تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه‌ی ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی "SWOT". فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره‌ی ۱، ۱۳۸۸.
۱۸. مرادی مسیحی، وراز، برنامه‌ریزی استراتژیک در کلان شهرها، انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۱.
۱۹. گلکار، کورش، "مناسب‌سازی تکنیک تحلیلی سوات (SWOT) برای کاربرد در طراحی شهری"، مجله صفا، سال پانزدهم، شماره‌ی ۴۱، ۱۴۸۴.
۲۰. هریسون، جفری و سنت جان کارون، مدیریت استراتژیک، ترجمه‌ی بهروز قاسمی، انتشارات هیات، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۲.
۲۱. قائد رحمتی، صفر و حسینی، سید مصطفی، "بررسی چالش‌ها و فرصت‌های گردشگری در مناطق مرزی: نمونه موردی استان ایلام، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت"، چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۱، ص ۱۷۶۷-۱۷۷۵.